

*Рибачківська Л. Є.,**кандидат філологічних наук,**завідувач кафедри англійської мови і перекладу
факультет східної і слов'янської філології**Київського національного лінгвістичного університету
<https://orcid.org/0000-0002-5860-5550>*

КОНТРАСТИВНЕ ВИВЧЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ ГНІЗД З ВЕРШИНАМИ-ОНИМАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ НА ОСНОВІ ОСНОВОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ

Анотація. Контрастивне вивчення словотвірних гнізд з вершинами-онімами української та англійської мов на основі основоцентричного підходу дозволяє виявити специфіку механізмів утворення похідних лексем від власних імен та оцінити їхню функціональну роль у публіцистиці й медіапросторі. Акцентовано роль основи слова як центрального елементу дериваційної системи та її функціонування у формуванні похідних від власних назв. Матеріалом дослідження стали антропонімічні словотвірні гнізда, проаналізовано структурні моделі похідних, зокрема закономірності афіксації, морфологічної стабільності основи та семантичного розгалуження.

Мета дослідження полягає у систематизації способів словотворення похідних одиниць від онімів у двох мовах, визначенні продуктивності афіксальних і складних моделей, а також з'ясуванні їхніх стилістичних, семантичних та експресивних функцій.

Методи включають лексико-статистичний аналіз корпусів текстів українських і англійських публіцистичних, медіа- та літературних джерел, зіставлення афіксальних, складних, конверсійних і телескопічних похідних, а також моделювання дериваційних моделей на чотирьох ступенях похідності.

Результати дослідження підтверджують ефективність застосування основоцентричного підходу для системного опису словотвірних гнізд з вершинами-онімами та відкривають перспективи подальшого порівняльного вивчення дериваційних моделей в інших типах власних назв. В обох мовах провідним способом творення похідних є афіксальний, серед якого домінують суфіксальний та префіксально-суфіксальний способи; складні слова підвищують інформативність та експресивність висловлювання; телескопія, хоча менш поширена, є продуктивним способом словотворення на базі власних імен, в англійській мові вона ширше використовується для позначення політичних та культурних явищ. Виявлено закономірності ступеневої деривації, що демонструють різну продуктивність моделей похідних у мовах, а також специфіку національної експресії через онімні деривати.

Висновки підтверджують, що похідні словотвірні гнізда від власних імен є ефективним інструментом експресивної та оцінної семантики, а основоцентричний підхід дозволяє системно описати механізми їхнього утворення та функціонування в мовленнєвих практиках.

Отримані результати свідчать про значення онімних дериватів у сучасній публіцистиці та медійному дискурсі. Встановлено, що СГ української мови відзначаються моноцентричною ієрархічною організацією та високою афіксальною продуктивністю, тоді як англійські гнізда характеризуються поліцентричною структурою, значною стилістичною варіативністю та домінуванням аналітичних дериваційних моделей. Доведено, що деривація від онімів відображає культурно-національні специфіки мов і забезпечує значний потенціал лексичного збагачення.

Ключові слова: контрастивна дериватологія, дериваційне гніздо, словотвірна система, похідна структура, онім, афіксація, телескопія, порівняльний аналіз.

Вступ. Словотвірна система мови є динамічним відображенням її структурно-семантичної організації. У сучасній дериватології спостерігається перехід від формантоцентричної до основоцентричної моделі аналізу, що забезпечує цілісне бачення дериваційних процесів. Однією з найефективніших одиниць опису виступає СГ, яке дозволяє виявити внутрішні зв'язки між твірною основою та її похідними. Особливий інтерес становлять гнізда з вершинами-онімами, оскільки вони поєднують лінгвістичні, когнітивні й соціокультурні аспекти номінації.

Постановка наукової проблеми. СГ з вершинами-онімами становлять важливу ланку у дериваційній системі мов, оскільки дозволяють простежити механізми утворення похідних слів від власних назв та їх семантичне розгалуження. Незважаючи на наявність окремих досліджень української та англійської дериватології, комплексного контрастивного аналізу словотвірних гнізд, що виходять від онімів, досі недостатньо. Проблема полягає у відсутності системного опису їх структурної організації, афіксаційних моделей та семантичних трансформацій, а також у недостатньому висвітленні мовних та культурних специфік похідних від власних назв у різних мовах.

Актуальність теми обумовлена низкою факторів: **теоретичний аспект:** вивчення СГ з вершинами-онімами дозволяє глибше зрозуміти механізми словотвору та роль основи як центру дериваційної системи, що сприяє розвитку сучасної дериватології та контрастивного мовознавства. **Порівняльний аспект:** контрастивний аналіз дає змогу виявити типові та специфічні моделі деривації, що має значення для порівняльної

лексикології та прикладної лексикографії. **Практичний аспект:** результати дослідження можуть бути використані при створенні словників, навчальних матеріалів, а також у лінгвістичному моделюванні дериваційних процесів у комп'ютерній лінгвістиці. Таким чином, дослідження СГ з вершинами-онімами має значний науковий та прикладний потенціал, обґрунтовуючи актуальність та новизну роботи.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей функціонування онімів як вершин словотвірних гнізд в українській та англійській мовах, визначенні провідних способів і моделей творення похідних від онімних основ, а також виявленні спільних і відмінних рис дериваційних процесів у зіставлюваних мовах.

Для реалізації поставленої мети передбачено **виконання таких завдань:** визначити дериваційний потенціал антропонімів як вершин словотвірних гнізд; установити основні способи та моделі творення похідних від онімних основ у зіставлюваних мовах; з'ясувати роль інтралінгвальних і екстралінгвальних чинників у формуванні відонімних дериватів; проаналізувати семантичні та стилістичні особливості похідних, утворених від власних назв; визначити типологічні подібності та розбіжності у функціонуванні онімних словотвірних систем української та англійської мов.

Методологія. Дослідження базується на *основоцентричному підході*, що передбачає аналіз дериватів від конкретних онімів як центру словотвірного гнізда. Використано *лексико-статистичний метод* збору даних із публіцистичних, медійних і літературних корпусів української та англійської мов, *порівняльно-типологічний метод* – зіставлення афіксальних, складних, конверсійних і телескопічних похідних, а також *моделювання* дериваційних схем. Проведено *семантичний та стилістичний аналіз* похідних для оцінки їхньої експресивності та функційності в контексті.

Аналіз останніх досліджень. Останніми роками у сучасному мовознавстві посилюється інтерес до вивчення (СГ) у межах основоцентричного підходу. Започаткований І. І. Коваликом і нині активно розроблюваний представниками його наукової школи (Р. О. Бачкур, В. В. Грещук, І. Ф. Джочка, Н. М. Пославська та ін.), цей підхід ґрунтується на розумінні твірної основи як центрального засобу виявлення типології лексичної деривації [1, 348]. У межах основоцентричного підходу СГ розглядається як найзагальніша основоцентрична, комплексна та системотворча одиниця, що виступає базовим елементом організації дериваційної структури. Дослідження СГ здійснювалися на матеріалі української мови (В. В. Грещук, О. В. Дяк, Є. А. Карпіловська, Н. Ф. Клименко, М. П. Лесюк) і англійської (С. М. Єнікєєва, G. Halkiel, L. Bauer, G. Malkiel), окрему наукову проблему становить з'ясування системного характеру СГ у зіставному аспекті. Попри наявність окремих спроб порівняльного аналізу (М. П. Білоус, Т. І. Величко, Н. О. Павленко), ця проблема залишається недостатньо вивченою й потребує подальшої теоретичної розробки та системного узагальнення [2, 424].

Функціонування онімів як вершин словотвірних гнізд. Найінтенсивніше в ролі вершин СГ у зіставлюваних мовах залучаються прізвища відомих політичних діячів, урядовців, керівників партій, письменників, драматургів, перекладачів і художників. Така активність пояснюється соціально-політичними чинниками – політичним плюралізмом, демократиза-

цією суспільно-політичного життя та реальною конкурентною боротьбою партій і окремих кандидатів на виборах.

Прізвища, а також похідні утворення від них, особливо в мові засобів масової інформації, відзначаються багатифункціональністю, виразним авторським використанням і часто відображають суб'єктивне або оцінне ставлення до певної особи чи явища.

У досліджуваних мовах засвідчено значну кількість СГ з онімними вершинами, що відрізняються кількісною наповненістю та структурною організацією. Наприклад, гніздо з вершиною *Ющенко* в українській мові налічує 36 похідних одиниць, тоді як гніздо з вершиною *Obama* в англійській – 77 похідних. Така різниця зумовлена, зокрема, тривалістю перебування діяча при владі, суспільною значущістю його постаті, медійною присутністю та оцінним сприйняттям у суспільстві.

Процес творення похідних на основі власних імен визначається взаємодією екстралінгвальних і інтралінгвальних чинників. До інтралінгвальних належать наявність певних словотвірних моделей і тенденцій. Так, в українській мові за моделлю [N + -ець → N] утворюються іменники *порошенківець*, *тимошенківець*, *ющенківець*, а в англійській за моделлю [N + -ish → Adj] формуються прикметники *Shakespearish*, *Madonnaish*, *Shakiraish*.

Екстралінгвальні чинники охоплюють соціокультурний контекст, медійний дискурс та прагматичні установки автора. Чим вищий соціальний статус і медійна впізнаваність особи, тим активніше її ім'я використовується у вторинному, оцінному значенні, що розширює її дериваційний потенціал. Наприклад, словотвірне гніздо з вершиною *Ю. В. Тимошенко* налічує 17 похідних, тоді як гніздо з вершиною *І. Д. Фаріон* – лише 5 похідних, попри спільну політичну сферу їхньої діяльності.

Таким чином, інтенсивність функціонування антропонімів як вершин словотвірних гнізд залежить від мовних тенденцій, соціальної значущості особи, ступеня її публічності та ідеологічного навантаження, яке несе ім'я у суспільній свідомості.

Спостереження засвідчують, що найчастотніші словотвірні гнізда в обох мовах формуються саме від вершин-антропонімів. Така закономірність пояснюється тим, що власні імена відомих осіб активно функціонують у суспільно-політичному, культурному та медійному дискурсах, набуваючи високої дериваційної потенції. СГ з найбільшою кількістю онімних похідних виявлено у сфері політичної лексики, де прізвища політиків, керівників партій та президентів стають центрами продуктивних дериваційних моделей. Зокрема, в англійській мові найпродуктивнішими є гнізда з вершинами *Obama*, *Trump*, *Biden*, а в українській – *Ющенко*, *Порошенко*, *Зеленський*, що зумовлено активною присутністю цих імен у публічному просторі та їхнім оцінним, часто символічним навантаженням.

Семантична характеристика та стилістичний потенціал онімних похідних. Семантичний аналіз відонімних похідних в українській та англійській мовах засвідчує, що вони є складними, багатифункціональними лексичними одиницями, у структурі яких поєднуються номінативна, оцінна та стилістична функції. Найпродуктивніші групи таких утворень становлять:

1. **Назви ознак чи характеристик**, утворені від імен політичних або культурних діячів: *ющенківський*, *постянуковичівський*, *Shakespearesque*, *Byronish*, *Obamish*, *Clinton-style*. Вони виражають індивідуально-оцінні або ідеологічно забарвлені риси певних осіб чи епох.

2. **Назви осіб** – прихильників, послідовників або опонентів: *порошенківець, тимошенківець, кучміст, порошенкофіл, шевченкоман, Bushite, Obamaite, Thatcherite, Corbynist*. Їхня поява безпосередньо пов'язана з політичною активністю та соціальною поляризацією суспільства.

3. **Назви ідеологій, процесів або явищ:** *порошенкізація, тимошенкізація, берлусконізація, Stalinization, Obamization*. Такі утворення відображають узагальнене бачення політичного або культурного впливу певної особи.

4. **Назви періодів, течій і стилів**, які часто набувають метафоричного значення: *Берлусконізм, Тетчеризм, Трумпізм, Шекспірізм, Вуронізм*.

5. **Оказіональні та іронічні утворення**, характерні переважно для публіцистичного мовлення: *Яценюківка, Порошенкоград, Кучменістан, Kormak (Charles Korpela + Oscar Maki → [Kor(pela) + Mak(i)])*. Вони демонструють творчий потенціал мови та виступають засобом вираження іронії, сатири чи соціальної критики.

В обох мовах зафіксовано також утворення, що позначають мовні відхилення або особливості індивідуального мовлення відомих осіб: *Bushism* – мовні помилки Дж. Буша, *Obamish* – іронічна характеристика висловлювань Б. Обами, азарівка, кличківка, аваківка – номінації специфічного мовлення українських політиків. Такі одиниці мають виразний експресивний ефект і відображають оцінне ставлення суспільства до мовної поведінки публічних осіб.

Онімні деривати виконують різнопланові стилістичні функції: вони є індикаторами національної та соціальної ідентичності, показниками оцінності, засобами іронізації, маркерами інтелектуалізації та демократизації мовлення. Позитивно марковані утворення (*Шевченкіана, Frankophile*) пов'язані переважно з культурними іменами, тоді як негативно марковані (*Азаровичина, порошенкофіл, Obamagate*) – із політичними.

Активне функціонування відомітих одиниць у публіцистичних заголовках (*Порошенкогейт, Clintonism*), назвах телепрограм (*Повна порошенкізація, Trumpism Today*) і радіоэфірах свідчить про їхній високий комунікативно-прагматичний потенціал. Вони сприяють актуалізації інформації, створенню емоційного впливу й утвердженню національно специфічних моделей мовної гри.

Отже, онімні деривати в українській та англійській мовах репрезентують динамічний пласт сучасної лексики, який поєднує словотвірну інноваційність, оцінність і соціокультурну релевантність. Вони формують мікросистеми навколо ключових персоналій політичного й культурного простору, відображаючи тенденції розвитку суспільства, мовної свідомості та комунікативних стратегій обох національних мов.

Способи творення похідних від онімних основ. У словотвірних гніздах української та англійської мов провідним способом творення дериватів від онімних основ є афіксальний, серед підспособів якого домінують суфіксальний, префіксальний та префіксально-суфіксальний (конфіксальний). Інші способи представлені поодинокими випадками.

Найпродуктивнішими афіксами, що беруть участь у творенні похідних лексем, є в англ. мові суфікси *-an / -ian, -ist, -ism, -esque, -ish* та префікси *anti-, post-, faux-, un-*; в укр. мові – суфікси *-ськ-(ий), -ець / -івець / -овець, -щин-(а), -аці-(я), -изаці-(я) / -ізаці-(я), -іст / -ист, -ізм / -изм* і префікс *анти-*, а також конфікси *post-...-ськ-, по-...-и*. Непродуктивними в обох мовах

є префікси *sub-, near-, экс-* і *нео-*.

Складні слова в українській та англійській мовах виконують функцію лаконізації висловлення, підвищують інформативність, а в мовленні засобів масової інформації часто надають йому експресивності. Типологічні розбіжності виявляються у способах словоскладання: в українській мові використовуються з'єднувальні голосні, тоді як в англійській – злиття компонентів здійснюється шляхом юкстапозиції; українські складні слова зазвичай містять зв'язані морфеми, тоді як в англійській – вільні; кількісно словоскладання є поширеним в українській мові, де подібні утворення часто переходять у сферу розмовного вжитку.

Хоча телескопія не є настільки численним способом словотворення, як афіксація, вона теж виявляє певну продуктивність у формуванні похідних від власних назв. В українській мові цей спосіб активізувався під впливом англійської. Порівняльний аналіз показав, що в англійській мові телескопізми утворюються від антропонімів (прізвищ політиків, бізнесменів, митців, акторів, співаків), а також топонімів і назв компаній, тоді як в українській мові – переважно від прізвищ політиків. Такі одиниці відображають як масштаби суспільних змін, так і суспільну оцінку діяльності певних осіб.

Незначну частку англійських дериватів становлять одиниці, утворені способом конверсії, що супроводжується зміною синтаксичної функції та значення слова. В українській мові подібні утворення не зафіксовано.

На основі аналізу матеріалу визначено основні моделі творення похідних від іменників з вершинами-онімами в українській та англійській мовах; найпродуктивнішими серед них виявилися такі: [L ← ^]: укр. *Ющенко ← ющенківський*; англ. *Clinton ← Clintonism*; наприклад: *In its original form, Clintonism was an effort to pull the Democratic Party – which had lost five of the six presidential elections between 1968 and 1988 – back into political relevance* [3]; [L ← ^ ← ^] укр. *Кличко ← Кличківський ← антикличківський*; наприклад: *І ось на минулому тижні голова столичного партосередку «СН» Леся Забуранна анонсувала голосування за антикличківський закон на найближчому засіданні парламенту* [4]. англ. *Shakespeare ← Shakespearean ← post-Shakespearean* та [L ← ^ ← ^ ^]: укр. *Кучма ← кучміст ← кучмістський*; англ. *Corbyn ← Corbynphob ← Corbynphobia*. Найменш продуктивними моделями в обох мовах є [L ← ^]: укр. *Франко ← Франко-поет*; англ. *Bush → Bush-Cheney*, [L ← ^ ← ^] : укр. *Бузина ← лжебузина*; англ. *Bush ← pro-Bush*; в українській мові [L ← ^ ← ^+o+]: *Кучма ← кучміський ← януковичокучміський*.

Слід зауважити, що в українській мові деривати у межах СГ функціонують переважно на трьох ступенях похідності, тому моделі четвертого ступеня не засвідчуються, на відміну від англійської мови, у якій вони є продуктивними: [L ← ^ ← ^ ← ^ ← ^]: *Bush ← Bushian ← Bushianesque ← anti-Bushianesque ← anti-Bushianesquely*. **Висновки.** Проведене контрастивне дослідження СГ із вершинами-онімами в українській та англійській мовах у межах основоцентричного підходу дало змогу виявити низку спільних і відмінних закономірностей їхньої організації та функціонування. Встановлено, що в обох мовах онімні основи мають високий дериваційний потенціал, проте структурно-семантична організація таких гнізд відображає типологічну специфіку кожної мови.

Українські СГ характеризуються моноцентричною ієрархічною організацією, чіткою морфемною структурою та високою афіксальною регулярністю, тоді як англійські – поліцентричністю, гнучкістю дериваційних зв'язків і переважанням аналітичних способів творення. Для обох мов типовими є продуктивні суфіксальні моделі (-*ism/ -ism, -ець/ -ite*), проте українська система демонструє більшу морфологічну стабільність, а англійська – прагнення до експресивності, оказіональності та комбінаторної варіативності. Семантичний спектр відонімних дериватів охоплює найменування осіб, ідеологій, характеристик, процесів та мовних феноменів, що свідчить про тісну взаємодію між мовною системою і соціокультурним контекстом. Значна кількість утворень має оцінно-експресивний або іронічний характер, що зумовлює їхню активну участь у публіцистичному, політичному та медійному дискурсах.

Порівняльний аналіз способів словотворення підтверджує, що афіксальний тип є доміантним в обох мовах, тоді як телескопія, словоскладання та конверсія відображають динаміку сучасного словотворчого процесу під впливом глобалізаційних і комунікативних чинників.

Отже, онімні СГ виступають важливим засобом інтелектуалізації, національної ідентифікації та креативного оновлення лексики. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у кількісному моделюванні словотвірних парадигм, вивченні прагматичних функцій онімних дериватів у різних типах дискурсу та визначенні їхнього потенціалу в процесах мовної стандартизації й міжкультурної комунікації.

Література:

1. Грещук В. В. Нариси з основоцентричної дериватології. За ред. Грещука В.В., Бачкура Р., Джочки І., Пославської Н. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. 348 с.
2. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Київ : Академія, 2006. 424 с.
3. David M. Shribman. How to save Clintonism. The New York Times. Opinion. News analysis. 2016. URL: <https://www.nytimes.com/2016/05/22/opinion/campaign-stops/how-to-save-clintonism.html> (дата звернення: 26.09.2025).
4. Як Банкова помститься Кличку за фрондерство. Dsnews.ua. 2022. URL: https://www.dsnews.ua/ukr/setevoy_orakul/v-regionah-zreet-bunt-skolko-eshche-mestnyh-sovetov-vystupit-v-zashchituroshenko-22012022-448996 (дата звернення: 27.09.2025).

Rybachkivska L. Contrastive study of word-formation nests with onymic bases in Ukrainian and English based on the stem-centered approach

Summary. The contrastive study of word-formation nests with onymic tops in Ukrainian and English based on the stem-centered approach reveals the specific mechanisms of deriving lexemes from proper names and evaluates their

functional role in journalism and media discourse. The focus is placed on the role of the word stem as the central element of the derivational system and its function in forming derivatives from proper names. The research material comprises anthroponymic word-formation nests; the study analyzes the structural models of derivatives, particularly the regularities of affixation, morphological stability of the stem, and semantic diversification.

The purpose of the study is to systematize the means of word-formation of derivatives from onyms in both languages, determine the productivity of affixal and compound models, and identify their stylistic, semantic, and expressive functions.

Methods include lexical-statistical analysis of Ukrainian and English corpora of journalistic, media, and literary texts, contrastive comparison of affixal, compound, conversational, and telescopic derivatives, as well as modeling of derivational patterns across four levels of derivation.

Results confirm the effectiveness of the stem-centered approach for the systematic description of word-formation nests with onymic tops and open prospects for further comparative studies of derivational models based on other types of proper names. In both languages, affixation is the dominant word-formation process, with suffixal and prefix-suffixal models prevailing; compounds enhance the informativeness and expressiveness of discourse; telescoping, though less frequent, remains a productive mechanism for forming words from proper names and is more actively used in English to denote political and cultural phenomena. The research identifies derivational regularities that demonstrate differences in model productivity and the specific features of national expressiveness conveyed through onymic derivatives.

Conclusions indicate that onym-based word-formation nests serve as effective instruments of expressive and evaluative semantics, while the stem-centered approach provides a systematic framework for describing their formation and functioning in contemporary speech practices. The findings highlight the significance of onymic derivatives in modern journalism and media discourse. It is established that Ukrainian word-formation nests are characterized by a monocentric hierarchical organization and high affixal productivity, whereas English nests exhibit a polycentric structure, greater stylistic variability, and the predominance of analytic derivational models. Onym-based derivation reflects the cultural and national peculiarities of both languages and demonstrates considerable potential for lexical enrichment.

Key words: contrastive derivatology, derivational nest, word-formation system, derivative structure, onym, affixation, telescoping, comparative analysis.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 11.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 05.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025